

УДК 378.13. 036 (043.3)

Шабига С. Б., Олексюк М.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

У статті розглядаються питання підготовки майбутніх учителів технологій та формування їхньої професійної компетентності у галузі народних художніх ремесел. На основі принципів та умов формування змісту професійно-педагогічної підготовки студентів, запропоновано впровадження спецкурсу “Народні художні ремесла та методика їх викладання” як одного з важливих компонентів підготовки фахівців освітньої галузі “Технології”.

Ключові слова: професійна діяльність, компетентність, формування творчої особистості, технології, творчі здібності, народні художні ремесла, педагогічна підготовка.

Принципові зміни у змісті загальної середньої освіти та трудового навчання, запровадження профілізації у старших класах зумовили необхідність оперативного впровадження заходів щодо вироблення нової методології підготовки майбутніх учителів технологій та створення відповідного науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Розв’язання завдань у царині підготовки висококваліфікованих вчителів технологій, які відповідають вимогам сьогодення, безпосередньо залежить від змісту й організації навчально-виховного процесу, оскільки саме у процесі його системного перебігу відбувається професійне становлення особистості педагога.

Найважливішими загальнотеоретичними положеннями, які уможливають розробку змісту професійно-педагогічної підготовки в цілому, є наукові педагогічні концепції трудового навчання і виховання в школі – головній сфері фахової діяльності вчителя технологій. Теоретичні обґрунтування спрямованості особистості на сферу праці і виробництва (В. Сухомлинський [5] та ін.), змісту технологічної освіти (О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, А. Терещук, В. Титаренко та ін.), зв’язку трудового навчання з основами наук (В. Стешенко, Г. Терещук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін.), шляхів активізації навчально-пізнавальної діяльності (В. Бондар [1], О. Субетто [4] та ін.) органічно пов’язані з професійно-педагогічною підготовкою вчителя технологій та визначають її зміст і стратегію розвитку.

Мета статті – розкрити особливості структури та змісту професійно-педагогічної підготовки студентів у галузі народних художніх ремесел, проєктованого на основі компетентнісного підходу.

Одними з основних категорій, які детермінують й оптимізують зміст професійно-педагогічної підготовки вчителя технологій є принципи та критерії його відбору і структурної побудови. На основі ретельного аналізу науково-педагогічної літератури [3; 6; 7 та ін.] та дисертаційних досліджень нами запропоновані такі критерії відбору змісту навчання студентів народним художнім ремеслам:

1) відображення в змісті позитивного досвіду педагогічної науки та вищої педагогічної школи у сфері професійної підготовки вчителя технологій;

2) відбір і проєктування змісту відповідно до науково обґрунтованих дидактичних принципів;

3) відповідність змісту вимогам, які ставлять загальноосвітні заклади до рівня трудової підготовки школярів у сучасних умовах, а звідси – до вчителя технологій;

4) інтегративний зв’язок теоретичного матеріалу та практичної професійно-педагогічної діяльності;

5) відповідність змісту сучасним досягненням у науці, техніці та технології з урахуванням виробничих і художньо-естетичних традицій регіону;

6) забезпечення різнорівневої структури змісту, цілісності й оптимальності навчально-виховного процесу;

7) гнучкість і динамічність змісту, логіка структурування блоків (модулів) навчальних дисциплін та інтегративних зв'язків між ними;

8) відповідність змісту принципу єдиного комплексу ступеневої професійно-педагогічної підготовки, закладеної у освітньо-професійній програмі та навчальному плані на основі гармонізації і взаємозв'язку всіх компонентів їх структури, а також наступності змісту навчального матеріалу між освітньо-кваліфікаційними рівнями;

9) розвивальний характер змісту професійно-педагогічної підготовки;

10) пріоритетність взаємодії педагогічної, проектно-технологічної та естетичної складових професійно-педагогічної підготовки;

11) забезпечення комплексності професійно-педагогічної підготовки завдяки: взаємозв'язку і взаємодії (міжмодульної, внутрішньомодульної) навчальних дисциплін; основоутворювального та системоутворювального характеру основних навчальних курсів; інтегративності навчальних дисциплін; структурної єдності змісту на різних рівнях професійно-педагогічної підготовки; гармонізації й урівноваженості компонентів структури; єдності змістовної та процесуальної сторін тощо;

12) зміст як чинник активізації процесу формування професійної компетентності, задоволення навчально-пізнавальної та творчо-пошукової діяльності студентів;

13) зміст як джерело формування ціннісних орієнтацій особистості студента на основі традицій художніх ремесел і народної педагогіки;

14) відображення в змісті професійно-педагогічної підготовки комплексних педагогічних завдань, реалізація яких забезпечує готовність майбутніх учителів технологій до організації різних видів творчої, суспільно корисної праці, реалізації засад політехнічної освіти, формування технологічної, інформаційної та екологічної грамотності, розвиток естетичного смаку і національної самосвідомості, органічного поєднання навчання з продуктивною творчою працею у галузі художніх ремесел.

Відбір, розробка змісту й організація процесу професійно-педагогічної підготовки мають бути суголосними компонентам системи формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел. Іншими словами, проєктований на компетентнісний основі зміст професійно-педагогічної підготовки студентів передбачає дотримання таких умов:

1) відбір і структурування змісту має впливати з логіки спеціалізації у галузі народних художніх ремесел, адаптованої до творчої діяльності в сучасних умовах з використанням автентичних традицій;

2) відображення в змісті навчальних дисциплін фундаментальних основ відповідних наукових галузей (мистецтвознавство, етнографія, дизайн, інженерія, психологія, педагогіка тощо);

3) інтегрування в змісті професійно-педагогічної підготовки різних форм активної творчої діяльності (продуктивна праця у парах, малих та великих групах, індивідуальна художньо-проектна діяльність та ін.);

4) відображення у змісті принципу проблемності, аспектів мотивації студентів до творчості, набуття професійно-ціннісних орієнтацій тощо;

5) відповідність змісту принципу єдиного дидактичного комплексу професійно-педагогічної підготовки вчителя технологій завдяки гармонізації і взаємозв'язкам усіх компонентів структури; наступності змісту навчально-пізнавального матеріалу; структурної єдності змісту на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях; інтегративності навчальних дисциплін тощо;

6) гнучкість і динамічність змісту та структури навчальних курсів (міжмодульна та внутрішньомодульна координація);

7) забезпечення у різнорівневій структурі змісту цілісності й оптимальності здійснення навчально-виховного процесу.

З метою реалізації зазначених принципів й умов відбору та проектування змісту, нами визначені навчальні дисципліни (інваріантні та варіативні), спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел, а також проаналізований Галузевий стандарт вищої освіти спеціальності „ПМСО. Трудове навчання” [2]. Цей аналіз дозволив виділити блоки навчальних дисциплін, на базі яких пропонується здійснювати формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел:

1) блок дисциплін естетичної підготовки – естетика; рисунок; композиція; комп’ютерна графіка;

2) блок дисциплін проектно-технологічної підготовки – основи проектування і моделювання виробів; технологічний практикум;

3) блок дисциплін педагогічної підготовки – педагогіка; психологія; основи теорії технологічної освіти; теорія і методика навчання технологій; теорія і методика позашкільної освіти; педагогічна практика.

Відомо, що важливе значення у підготовці майбутнього вчителя технологій має естетична підготовка. На емпіричний досвід засвідчує, що проблема естетичної освіти та виховання органічно пов’язана з проектно-технологічною підготовкою вчителя технологій. Так, у процесі дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій встановлено, що естетична освіта, а на її основі й естетичне виховання, мають ґрунтуватися на сформованих естетичних відносинах особистості з навколишнім природним і штучним предметно-технологічним світом та суспільством, які склалися у процесі суспільно-історичної практики [8] та містити такі діалектично взаємодіючі компоненти, як діяльність, наукові знання та спілкування (комунікація). Їх взаємодія в навчально-пізнавальному процесі формує у студентів естетичну культуру, світогляд, смаки і відчуття.

Підготовка вчителя технологій до творчої художньо-трудової діяльності, формування його професійної компетентності є цілісним процесом, об’єднаним спільністю педагогічних цілей, завдань, функцій, спрямованих на досягнення кінцевого результату. Тому відбір і побудова змісту естетичної підготовки майбутнього педагога передбачали органічний зв’язок і взаємодію з проектно-технологічною та педагогічною підготовкою, а також використання компетентнісного підходу до її реалізації в активно розвивальному навчально-виховному середовищі. Дослідження структури та змісту естетичної підготовки дали можливість прийти до висновку, що компетентнісний підхід до управління педагогічним процесом цієї підготовки майбутнього вчителя технологій у професійно-розвивальному режимі має здійснюватися на принципах функціональної єдності з вище названими блоками навчальних дисциплін.

Аналіз структури та змісту естетичної підготовки майбутніх учителів технологій показує, що з першого курсу студенти входять у багатоаспектний і різновекторний світ естетичної діяльності, досліджуючи основні категорії, закони, закономірності, принципи естетики. Вони знайомляться з основними етапами розвитку естетичної думки, сутністю естетичного як загальнолюдської цінності. У студентів формується правильне уявлення про предметний світ, естетичне середовище, художні цінності, їхню роль у формуванні особистості, її духовно-практичної діяльності, а також основні аспекти органічного взаємозв’язку і взаємодії людини з навколишнім світом, форми естетичної діяльності у системі „людина – природа – культура”.

Стосовно проектно-технологічної підготовки, з’ясовано, що важливою умовою досягнення професійної компетентності у галузі народних художніх промислів є сформованість у студентів практичних умінь проектування майбутнього декоративно-ужиткового виробу, а також підготовка конструкторсько-технологічної документації та його виготовлення.

Можливість у процесі проектування не звертатися до створюваного в матеріалі

об'єкту, дослідження його властивостей та характеристик на практиці – одна з умов ефективності проектування. Ця фундаментальна особливість проектування забезпечується за допомогою наукових знань, в яких уже встановлені основні закономірності, що дають підставу зробити висновок про принципову можливість проектного виробу виконувати покладені на нього функції [4, 28].

Отже, у процесі проектування створюється загальний вид виробу, здійснюються необхідні розрахунки, які забезпечують його принципове функціонування. Наступний етап – конструкторський, коли здійснюються необхідні розрахунки конкретних конструктивно-технічних характеристик спроектованого виробу, які враховують специфічні умови його виготовлення, та виконуються робочі креслення згідно з регламентованими вимогами. Наприкінці розробляється технологія виготовлення виробу, у разі потреби здійснюється коригування конструкції деталей (зادля підвищення технологічності) з урахуванням специфіки організації виробничого процесу. Ці пояснення є абсолютно необхідними, оскільки ведеться мова про застосування методу проектів при створенні декоративно-ужиткових виробів з використанням традицій народних художніх ремесел.

Щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технології у галузі народних художніх ремесел, то доцільно говорити про проектно-технологічний метод навчання, який відповідно до логіки цієї підготовки знаходить свій персоніфікований вираз у технологічному проекті, формуючи уміння і навички власне проектування, конструювання та технології виготовлення декоративно-ужиткового виробу, а також його економічного обґрунтування, презентації тощо. Тому основними дисциплінами, спрямованими на реалізацію проектно-технологічного методу навчання, на наш погляд, є такі: „Основи проектування виробів” і „Технологічний практикум”.

Варто наголосити, що основним компонентом, підсистемою цілісної системи професійної освіти майбутнього вчителя технологій є педагогічна підготовка, спрямована на формування професійної компетентності в організації творчої діяльності школярів у галузі народних художніх ремесел. Ця підготовка, взаємодіючи з естетичною та проектно-технологічною, має виконувати найважливішу творчо-педагогічну функцію: формувати в розвивальному середовищі навчально-виховного процесу готовність студента до майбутньої педагогічної діяльності та високий рівень його професійної компетентності.

Дослідження засвідчило, що компетентнісний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя технологій у вищій школі зумовлює побудову цілісного навчально-виховного процесу, який забезпечує цілеспрямований фаховий розвиток студента як активного, творчого суб'єкта пізнавальної діяльності на шляху досягнення ним головного результату – високого рівня професійної компетентності, естетичної та проектно-технологічної культури, широкої ерудиції, соціальної значущості педагога й особистості.

Тому, проектуючи естетичну, проектно-технологічну та педагогічну підготовку вчителя технологій, її зміст і форми, необхідно виходити з головного і визначального аспекту педагогічного процесу – системної цілісності навчання та єдності змістовної і процесуальної сторін формування професійної компетентності студентів у галузі народних художніх ремесел.

Аналіз літературних джерел та результати емпіричних досліджень засвідчили, що проектування має ґрунтуватися на основних системоутворювальних педагогічних чинниках, як мета, закономірності, принципи та зміст професійної освіти майбутніх учителів технологій, а також урахувати специфіку й умови формування професійної компетентності студентів в активно-діяльнісному режимі при вивченні естетичних, проектно-технологічних і педагогічних навчальних дисциплін. Компетентнісний підхід до оволодіння відібраними навчальними дисциплінами уможливорює процес розгортання системного змісту художньо-трудової підготовки майбутніх учителів технологій у логічному взаємозв'язку з її процесуальною стороною – метою навчання, діяльністю викладачів і студентів, формами, засобами та методами навчання в їх єдності,

множинності, розмаїтті, упорядкованості, організованості й активності. Спрямованість художньо-трудової підготовки на формування професійної компетентності студентів у взаємозв'язку та взаємодії всіх її елементів показує, що перераховані вище педагогічні чинники утворюють цілісну систему, фахової підготовки нової генерації вчителів технологій у галузі народних художніх ремесел.

Грунтовний аналіз змісту навчальних дисциплін показав, що безпосередньому вивченню орнаментики, колористики та технології виготовлення традиційних декоративно-ужиткових виробів (характерних для регіональних, місцевих народних художніх ремесел) приділено недостатньо уваги, а в процесуально-педагогічній підготовці – лише побіжно розкриваються особливості організації творчого художньо-трудового процесу з використанням народних традицій у загальноосвітній школі або позашкільному навчально-виховному закладі. Гостра потреба усунення зазначених проблем зумовила розробку й апробацію спецкурсу “Народні художні ремесла та методика їх викладання”, структура і зміст якого містить інтегративні зв'язки естетичного, проектно-технологічного та методичного характеру. Саме спецкурс, який виконував роль додаткового інтегруючого компонента естетичної, проектно-технологічної і педагогічної підготовки, став важливим чинником формування професійної компетентності студентів. Структура та зміст спецкурсу враховували особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя технологій та специфіку навчання різним видам народних художніх ремесел.

Зміст спецкурсу був спрямований на ознайомлення студентів з історичними, етнографічними, мистецтвознавчими, художньо-проектними та технологічними особливостями вітчизняних художніх ремесел; проектуванням та технологією виготовлення декоративно-ужиткових виробів з урахуванням регіональних традицій художніх ремесел; навчально-виховними можливостями творчої художньо-трудової діяльності школярів; формами, методами і засобами навчання учнів різним видам народних художніх ремесел тощо. Вивчення спецкурсу уможливило набуття студентами знань про історію основних осередків народних художніх ремесел України, специфіку їх становлення і розвитку, морфологію та орнаментику традиційних декоративно-ужиткових виробів, технологію їх формотворення та декорування, особливості організації творчої художньо-трудової діяльності школярів, а також сформованість умінь проектувати, виготовляти та презентувати сучасні декоративно-ужиткові вироби на основі етнодизайнерського підходу, забезпечувати матеріально-технічну, технологічну, методичну, наочну оснащеність навчально-виховного процесу в школі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі аналізу й урахування принципів та умов формування змісту професійно-педагогічної підготовки студентів нами виділені блоки навчальних дисциплін, на базі яких пропонується здійснювати формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел. Розроблено, обґрунтовано та впроваджено у навчальну практику спецкурс „Народні художні ремесла та методика їх викладання”, який спрямований на інтеграцію естетичної, проектно-технологічної, педагогічної складових фахової підготовки та дозволяє успішно організовувати творчу діяльність школярів у галузі народних художніх ремесел.

Використана література:

1. Бондар В. І. Дидактика : підруч. [для студ.] / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України за № 1392 від 22 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#n9>.
3. Сидоренко В. К. Проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів / В. К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 1. – С. 2–4.
4. Субетто А. И. Методология стандартизации непрерывного образования: Проблемы и пути их

- разрешения / А. И. Субетто. – М.; СПб. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 1998. – 70 с.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – (Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський; Т. 4. – С. 392–626)
 6. Терещук А. І. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій : метод. посіб. для вчителів, навч. прогр., варіат. модулі / А. І. Терещук, С. М. Дятленко. – К. : Літера ЛТД, 2010. – 128 с.
 7. Тхоржевський Д. О. Методика трудового та професійного навчання : підруч. – У 3 ч. / Д. О. Тхоржевський. – К. : РННЦ “ДІНІТ”, 2000 – 2001. – Ч. 1: Теорія трудового навчання. – 248 с.; Ч. 2: Загальні засади методики трудового навчання. – 186 с.; Ч. 3: Методика технічної праці у 5-9 класах. – 219 с.
 8. Філософський енциклопедичний словник // Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; під керівництвом В. І. Шинкарука. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

References:

1. Bondar V. I. Dydaktyka : pidruch. [dlia stud.] / V. I. Bondar. – K. : Lybid, 2005. – 264 s.
2. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity / Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy za № 1392 vid 22 lystopada 2011 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [http : // zakon2.rada.gov.ua / laws/show/ 1392-2011-p#n9](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p#n9).
3. Sydorenko V. K. Proektno-tekhnohichnyi pidkhid yak osnova onovlennia zmistu trudovoho navchannia shkoliariv / V. K. Sydorenko // Trudova pidhotovka v zakladyakh osvity. – 2004. – № 1. – S. 2-4.
4. Subetto A. I. Metodologiya standartizatsii nepreryvnogo obrazovaniya: Problemy i puti ikh razresheniya / A. I. Subetto. – M. ; SPb. : Issled. tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 1998. – 70 s.
5. Sukhomlynskyi V. O. Rozmova z molodym dyrektorom / V. O. Sukhomlynskyi. – K. : Rad. shk., 1977. – (Vybrani tvory : u 5 t. / V. O. Sukhomlynskyi; T. 4. – S. 392-626.
6. Tereshchuk A. I. Metodyka orhanizatsii proektnoi diialnosti starshoklasnykiv z tekhnolohii: metod. posib. dlia vchyteliv, navch. prohr., variat. moduli / A. I. Tereshchuk, S. M. Diatlenko. – K. : Litera LTD, 2010. – 128 s.
7. Tkhorzhevskiy D. O. Metodyka trudovoho ta profesiinoho navchannia: pidruch. U 3 ch. / D. O. Tkhorzhevskiy. – K. : RNTs „DINIT”, 2000 – 2001. – Ch. 1: Teoriia trudovoho navchannia. – 248 s.; Ch. 2: Zahalni zasady metodyky trudovoho navchannia. – 186 s.; Ch. 3: Metodyka tekhnichnoi pratsi u 5–9 klasakh. – 219 s.
8. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk // Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy; pid kerivnytstvom V. I. Shynkaruka. – K. : Abrys, 2002. – 742 s.

Шабана С. Б., Олексюк М. Реализация содержания профессиональной подготовки будущих учителей технологий в процессе изучения народных художественных ремесел.

В статье рассматриваются вопросы подготовки будущих учителей технологий и формирования их профессиональной компетентности в области народных художественных ремесел. На основе принципов и условий формирования содержания профессионально-педагогической подготовки студентов, предложено внедрение спецкурса “Народные художественные ремесла и методика их преподавания” как одного из важных компонентов подготовки специалистов образовательной области “Технологии”.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, компетентность, формирование творческой личности, технологии, творческие способности, народные художественные ремесла, педагогическая подготовка.

Shabaha S. B., Oleksiuk M. Realization of maintenance of professional preparation of future teachers of technologies in the process of study of folk artistic ремесл.

The article deals with the technologies teachers' training and the formation of their professional competence in the field of folk arts and crafts. Based on the principles and conditions of the content's formation of students' professional and educational training the author suggests the introduction of a special course “Folk Arts and Crafts and Methods of Their Teaching” as one of the important components of technologies teachers' training.

Keywords: professional activity, competence, formation of a creative personality, technologies, creative abilities, folk arts and crafts, educational training.